

Η ΕΟΚΕ καλεί την Επιτροπή να δημιουργήσει ειδική γραμμή χρηματοδότησης για τις γυναικείες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών στις χώρες ΑΚΕ.

7.9 Γενικότερα, είναι σημαντικό να δημιουργηθούν προτιμωσιακοί αγωγοί για τις γυναικείες οργανώσεις τόσο όσον αφορά τα κριτήρια επιλογής των μη κυβερνητικών φορέων όσο και την πρόσβαση στις χρηματοδοτήσεις.

7.10 Τα μαθήματα επιμόρφωσης που θα αποβλέπουν στην προώθηση των δραστηριοτήτων των ενώσεων και των γυναικείων οργανώσεων που δρουν στις τοπικές πραγματικότητες, στα πλαίσια ακριβώς των συμφωνιών της Κοτονού, μπορούν να αποδειχτούν χρήσιμο μέσο για την εφαρμογή τους.

7.11 Η ΕΟΚΕ αναλαμβάνει τη δέσμευση να προωθήσει τη διοργάνωση σεμιναρίων που να μπορούν να επισημάνουν και να εξε-

τάσουν αναλυτικά τα θέματα που αφορούν το καθεστώς και τη συμμετοχή των γυναικών στις χώρες ΑΚΕ.

7.12 Η ΕΟΚΕ θα ζητήσει την ίση συμμετοχή των γυναικείων αντιπροσωπειών στα σεμινάρια της και στις συναντήσεις με γυναίκες και ενώσεις των χωρών ΑΚΕ, καθώς και τρίτων χωρών γενικότερα.

7.13 Η ΕΟΚΕ δεσμεύεται να διοργανώσει, εντός του πρώτου εξαμήνου του 2005, διάσκεψη με γυναίκες και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών των χωρών ΑΚΕ που να έχει ως στόχο την αξιοποίηση του ρόλου των γυναικών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, τον προσδιορισμό των εμποδίων και τη χάραξη στρατηγικών που θα έχουν ως βάση τις απόψεις των ίδιων των πρωταγωνιστών των διαδικασιών ανάπτυξης.

Βρυξέλλες, 15 Σεπτεμβρίου 2004

Ο Πρόεδρος

της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής

Roger BRIESCH

Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα: «Προς το 7ο πρόγραμμα πλαίσιο για την έρευνα: Ερευνητικές ανάγκες στο πλαίσιο των δημογραφικών μεταβολών – Ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων και τεχνολογικές ανάγκες»

(2005/C 74/09)

Στις 29 Ιανουαρίου 2004, και σύμφωνα με το άρθρο 29 παράγραφος 2 του Εσωτερικού Κανονισμού της, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή αποφάσισε να καταρτίσει γνωμοδότηση πρωτοβουλίας με θέμα: «Προς το 7ο πρόγραμμα πλαίσιο για την έρευνα: Ερευνητικές ανάγκες στο πλαίσιο των δημογραφικών μεταβολών – Ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων και τεχνολογικές ανάγκες»

Το ειδικευμένο τμήμα «Ενιαία αγορά, παραγωγή και κατανάλωση», στο οποίο ανατέθηκε η προετοιμασία των σχετικών εργασιών, υιοθέτησε τη γνωμοδότησή του στις 14 Ιουλίου 2004, με βάση την εισηγητική έκθεση της κ. HEINISCH.

Κατά την 411η σύνοδο της ολομέλειάς της, της 15ης και 16ης Σεπτεμβρίου 2004 (συνεδρίασης της 15ης Σεπτεμβρίου 2004), η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, με ψήφους 144 υπέρ, 1 ψήφο κατά και 2 αποχές, υιοθέτησε την ακόλουθη γνωμοδότηση:

1. Σύνοψη της γνωμοδότησης

Αιτιολογία:

1.1 Ενόψει των μεταβολών που διαπιστώνονται όσον αφορά τη δημογραφική διάρθρωση καθώς και των ευκαιριών και κινδύνων που εμπεριέχει το φαινόμενο αυτό για την ποιότητα ζωής των ολοένα και περισσότερων ηλικιωμένων στην Ευρώπη, η ΕΟΚΕ ζητά,

(α) να συμπληρωθεί το 7ο ερευνητικό πρόγραμμα πλαίσιο με μια κεντρική δράση και

(β) να ληφθούν συνοδευτικά μέτρα ώστε να δημιουργηθούν οι κατάλληλες βάσεις για τη λήψη αποφάσεων, για τον έγκαιρο σχεδιασμό των πολιτικών και την εφαρμογή δράσεων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Οι βιολογικές, ψυχολογικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, τεχνολογικές, οικονομικές και διαρθρωτικές πτυχές της γήρανσης είναι στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους. Ταυτόχρονα, η γήρανση είναι ένα φαινόμενο που συντελείται σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό και κοινωνικό χώρο. Κύριο χαρακτηριστικό αυτού στην Ευρώπη είναι οι γεωγραφικές, πολιτισμικές και κοινωνικές αντιθέσεις. Αμφότερες οι πτυχές αυτές - ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της γήρανσης καθώς και οι διαφορετικές συνθήκες υπό τις οποίες συντελείται - δεν λαμβάνονται επαρκώς υπόψη στα σημερινά προγράμματα ερευνών. Μόνο μια έρευνα που έχει το απαιτούμενο εύρος και μακροπρόθεσμο χαρακτήρα μπορεί να προσφέρει τις κατάλληλες βάσεις για το σχεδιασμό και τη λήψη αποφάσεων που χρειάζονται σε πολλούς και διάφορους κοινωνικούς τομείς καθώς και σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων, λόγω των αλλαγών που παρατηρούνται στη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού.

Σχετικά με το σημείο (α): Ιδιαίτερες ανάγκες έρευνας υφίστανται στους ακόλουθους τομείς:

- Οικονομική και δημοσιονομική πολιτική (4.1.)
- Εργασία και απασχόληση (4.2)
- Η καθημερινή πραγματικότητα των ηλικιωμένων (4.3)
- Κοινωνικός χώρος και κοινωνικό περιβάλλον (4.4)
- Δια βίου μάθηση (4.5)
- Προστασία και περιθαλψη της υγείας (4.6)
- Νέες τεχνολογίες (4.7)
- Επεξεργασία, διασύνδεση και συμπλήρωση των διαθέσιμων γνώσεων (4.8).

Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της γήρανσης καθώς και οι διαφορετικές πολιτισμικές, οικονομικές και διαρθρωτικές συνθήκες υπό τις οποίες εξελίσσεται, απαιτούν μακροπρόθεσμη, διεπιστημονική και πολυκλαδική έρευνα.

Σχετικά με το σημείο (β), θεωρούνται απαραίτητα τα ακόλουθα συνοδευτικά μέτρα, για να διασφαλιστεί η εφαρμογή του άρθρου 85 του Συντάγματος της ΕΕ που εγγυάται το δικαίωμα όλων των ηλικιωμένων να διάγουν αξιοπρεπή ζωή και να συμμετέχουν ενεργά στον κοινωνικό βίο και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων:

- Η εφαρμογή της ανοικτής μεθόδου συντονισμού για να υιοθετηθεί μια ενιαία προσέγγιση - και κατάταξη - δεικτών για την ποιότητα διαβίωσης των ηλικιωμένων στις χώρες της ΕΕ· να διευκολυνθεί η ανταλλαγή εμπειριών, η διευρωπαϊκή σύγκριση και η εξαγωγή αμοιβαίων διδαγμάτων, να προαχθεί ο διάλογος μεταξύ των εκπροσώπων της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών και των αρμόδιων Γενικών Διευθύνσεων της Επιτροπής και να υιοθετηθούν κοινές ηθικές αξίες για μια κοινωνία που γηράσκει.
- Η δημιουργία κοινού ευρωπαϊκού παρατηρητηρίου για τη σύσταση Ευρωπαϊκού Οργανισμού Ηλικιωμένων και τράπεζας δεδομένων με σκοπό την απόκτηση, συγκέντρωση και διάδοση γνώσεων για τη βελτίωση της ανοικτής μεθόδου συντονισμού αλλά και την εξαγωγή ανάλογων πρακτικών και πολιτικών συμπερασμάτων·
- Η δημιουργία κατηγορίας «Γήρανση του Πληθυσμού» στην ΕΟΚΕ·
- Η διοργάνωση ημερίδων εργασίας και διασκέψεων, προκειμένου να αυξηθούν οι γνώσεις σχετικά με τη μεταβολή της δημογραφικής διάρθρωσης και να καταστεί σαφές ότι επείγει η λήψη προληπτικών και συνοδευτικών μέτρων, να συνειδητοποιηθεί περισσότερο το πρόβλημα, να καταστούν όσο το δυνατό ευρύτερα γνωστά τα ερευνητικά αποτελέσματα και να διευκολυνθεί η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των «παλαιών» και των «νέων» κρατών μελών·

Στόχος:

Δημιουργία μιας ολοκληρωμένης γνωσιολογικής βάσης

- για τη θέσπιση πολιτικών μέτρων με σκοπό τη διασφάλιση και, αν χρειάζεται, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των σημερινών και των μελλοντικών ηλικιωμένων γενεών καθώς και

- για την προαγωγή της επιστημονικής εξέλιξης και της ανταγωνιστικότητας της ΕΕ με βάση τις δυνατότητες που προσφέρει η δημογραφική εξέλιξη.

2. Εισαγωγή

2.1 Η δημογραφική εξέλιξη αποτελεί μια από τις μεγάλες ιστορικές επιτυχίες και συγχρόνως μια από τις προκλήσεις της εποχής μας. Ποτέ στο παρελθόν δεν μπορούσαν ολόκληρες γενιές να ελπίζουν και να προσδοκούν βάσιμα ότι θα βιώσουν το γήρας ως μία πολυετή φάση της ζωής τους, όπως συμβαίνει σήμερα. Ωστόσο, μολονότι παρέχονται πολλαπλές δυνατότητες θετικής διαμόρφωσης αυτής της νέας φάσης ζωής, δημιουργούνται και εντελώς νέες υποχρεώσεις σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες πολλοί ηλικιωμένοι διαθέτουν επαρκές εισόδημα αλλά και τις αναγκαίες σωματικές και γνωστικές ικανότητες για να αξιοποιήσουν ανεξάρτητοι και με ικανοποιητικό τρόπο τα επιπλέον χρόνια που θα ζήσουν. Έτσι προκύπτουν νέες ευκαιρίες για τη οικονομική και την κοινωνική ανάπτυξη. Ωστόσο, με την πρόοδο της ηλικίας περιορίζονται οι κινητικές, αισθητήριες και γνωστικές και συνεπώς και οι λειτουργικές τους ικανότητες. Ταυτόχρονα, σε όλες τις χώρες υπάρχουν σημαντικές σε μέγεθος μειονότητες που δεν διαθέτουν επαρκείς υλικούς, κοινωνικούς και προσωπικούς πόρους για να ζήσουν τα γηρατεία τους με αξιοπρέπεια. Αυτό ισχύει κυρίως για τον μεγάλο αριθμό των ηλικιωμένων γυναικών που ζουν μόνες τους. Επιπλέον, η διαφοροποίηση της πληθυσμιακής δομής σε όλες τις χώρες καθιστά αναγκαία την ανακατανομή των διαθέσιμων πόρων και την προσαρμογή των συστημάτων υγείας και κοινωνικής ασφάλισης. Το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού αφορά όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν και σε διαφορετικό χρονικό ορίζοντα. Στην έκθεσή του σχετικά με τις δραστηριότητες της ΕΟΚΕ 2000-2002, ο Πρόεδρος σημειώνει (σελίδα 69):

2.2 «Η ΕΟΚΕ επεσήμανε επίσης την αναμενόμενη ανησυχητική πληθυσμιακή εξέλιξη, η οποία θα έχει επιπτώσεις πρωτίστως στην απασχόληση, την υγεία και τα συνταξιοδοτικά συστήματα».

2.3 Η εξέλιξη αυτή αποτελεί την αφετηρία την παρούσας γνωμοδότησης πρωτοβουλίας σχετικά με τις ερευνητικές ανάγκες στον τομέα «δημογραφικές μεταβολές - ποιότητα ζωής κατά το γήρας και τεχνολογικές ανάγκες», στην οποία ζητείται να ενταχθεί στο 7ο Ερευνητικό Πρόγραμμα Πλαίσιο μια κεντρική δράση για την αντιμετώπιση του εν λόγω ζητήματος. Η γνωμοδότηση αναφέρεται σε δύο χωριστές, εντούτοις στενά συνδεδεμένες πτυχές: αφενός, στην ίδια τη δημογραφική εξέλιξη ως φαινόμενο, που οφείλεται στη μείωση του ρυθμού των γεννήσεων και τη συνεπαγόμενη αλλαγή των οικογενειακών δομών και στην αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης του πληθυσμού, και αφετέρου στη γήρανση και το γήρας ως αυτόνομο στάδιο της ζωής που προσφέρει πολλές δυνατότητες υλοποίησης κοινωνικών, πολιτιστικών, οργανωτικών, τεχνολογικών και οικονομικών καινοτομιών, αλλά που εγκυμονεί και κινδύνους. Αμφότερες οι παραπάνω πτυχές του ζητήματος χρήζουν έρευνας, τόσο ως προς τις επιπτώσεις τους στο κοινωνικό σύνολο και τις ανάγκες που αυτές δημιουργούν για ανάληψη πολιτικής δράσης (μακροσκοπικό επίπεδο), όσο και ως προς τον αντίκτυπό τους και τις ανάγκες που δημιουργούν για ανάληψη δράσης με στόχο τη διασφάλιση της ποιότητας ζωής των ηλικιωμένων πολιτών, γυναικών και ανδρών, λαμβανομένων πάντα υπόψη των διαφορετικών συνθηκών που αντιμετωπίζουν τα δύο φύλα (μικροσκοπικό επίπεδο).

3. Ιστορικό πλαίσιο και αιτιολόγηση της πρωτοβουλίας

3.1 Λόγω του ότι η δημογραφική εξέλιξη και οι αλλαγές που αυτή συνεπάγεται για την πληθυσμιακή και κοινωνική δομή αποτελούν ιστορικά ένα νέο φαινόμενο, υπάρχει ένα έλλειμμα γνώσεων που πρέπει να καλυφθεί, προκειμένου να μπορούν να εκτιμηθούν ορθά οι συνέπειες που έχει το εν λόγω φαινόμενο για τη γενικότερη κοινωνική εξέλιξη αλλά και να δημιουργηθούν οι βάσεις για τον έγκαιρο πολιτικό σχεδιασμό και τη λήψη πολιτικών αποφάσεων και μέτρων τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Γνωμοδοτήσεις της ΕΟΚΕ και ανακοινώσεις της Επιτροπής για την πολιτική απασχόλησης⁽¹⁾, την κοινωνική επανένταξη⁽²⁾, την προστασία της υγείας, την δια βίου μάθηση⁽³⁾, κλπ. υπογραμμίζουν επίσης την ανωτέρω αναγκαιότητα.

3.2 Η δημιουργία ενός τέτοιου γνωστικού υπόβαθρου αποτελεί ταυτοχρόνως και προϋπόθεση για την υλοποίηση κοινωνικών, πολιτιστικών, οργανωτικών, οικονομικών και τεχνολογικών καινοτομιών που θα συμβάλλουν αφενός στη διασφάλιση της ποιότητας ζωής των ηλικιωμένων και αφετέρου στην αποσυμφόρηση των συστημάτων υγείας και κοινωνικής ασφάλισης. Ειδικά ο ταχέως αυξανόμενος αριθμός υπερηλικών ατόμων που συνεπάγεται την συνυπαρξη πολλών γενεών ηλικιωμένων, δημιουργεί την ανάγκη ανάπτυξης νέων υπηρεσιών και επαγγελματιών.

3.3 Ορισμένα σχέδια που προωθήθηκαν από το 5ο Ερευνητικό Πρόγραμμα Πλαίσιο, με την κεντρική δράση «Γήρανση του πληθυσμού» (κεντρική δράση 6) και το θεματικό πρόγραμμα «Ποιότητα ζωής και διαχείριση των έμβιων πόρων», οδήγησαν σε μια σειρά από σημαντικά επιμέρους αποτελέσματα σχετικά με το θέμα αυτό. Η ΓΔ Έρευνα δημοσίευσε πρόσφατα ενδιάμεση αξιολόγηση για τα πορίσματα και τις εμπειρίες που έχουν συναχθεί στο πλαίσιο της εν λόγω σημαντικής, πολυκλαδικής δράσης. Επίσης, η εφαρμογή στην πράξη πορισμάτων του προγράμματος τηλεματικής θα μπορούσε να συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας διαβίωσης των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Ωστόσο, δεν γενικεύτηκε η εφαρμογή της ολοκληρωμένης προσέγγισης που υποστηρίχθηκε τελεί στα της δεκαετίας του 1990 στο πλαίσιο του προγράμματος τηλεματικής.

3.4 Το 6ο Ερευνητικό Πρόγραμμα Πλαίσιο ενισχύει την έρευνα σχετικά με τη γήρανση του πληθυσμού και τις επιπτώσεις του φαινομένου αυτού σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, μέσω λίγων μόνο θεματικών υποτομέων των βασικών ενεργειών «Κοινωνικές επιπτώσεις, γονιδιωματική και βιοτεχνολογία στην υπηρεσία της υγείας» (προτεραιότητα 1), «Τεχνολογίες της κοινωνίας της πληροφορίας» (προτεραιότητα 2), «Πολίτες και διακυβέρνηση σε μια κοινωνία της γνώσης» (προτεραιότητα 7) και «Έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη

για την υποστήριξη πολιτικών και πρόβλεψη επιστημονικών και τεχνολογικών αναγκών» (προτεραιότητα 8), καθώς και Δίκτυο EXE (Ευρωπαϊκός χώρος έρευνας).

3.4.1 Σημαντικά για την χάραξη πολιτικών συμπεράσματα αναφέρονται ιδίως από τα σχέδια που υλοποιούνται επί του παρόντος στο πλαίσιο της προτεραιότητας 8, σχετικά με τις δημογραφικές προοπτικές και τις δαπάνες και το κόστος της υγειονομικής περίθαλψης ενόψει της γήρανσης του πληθυσμού. Ειδικό στρατηγικό στόχο του προγράμματος των τεχνολογιών της κοινωνίας της πληροφορίας (ΤΚΠ) αποτελεί η προώθηση της ένταξης των ηλικιωμένων ατόμων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην κοινωνία της πληροφορίας. Και στον εν λόγω τομέα υπάρχει ήδη μια σειρά από χρήσιμα αποτελέσματα και μακρόπνοα σχέδια συνεργασίας με κοινοπραξίες επιχειρήσεων και με τη συμμετοχή της βιομηχανίας. Ωστόσο, απαιτούνται περαιτέρω εντατικές προσπάθειες για την κάλυψη των υφιστάμενων κενών. Εντούτοις, η «γήρανση του πληθυσμού» δεν αποτελεί πλέον ξεχωριστή ενότητα μεταξύ των θεματικών προτεραιοτήτων.

3.5 Αναμένεται ότι τα σχέδια ιατρικού και βιολογικού περιεχομένου που προωθούνται στο πλαίσιο του 5ου και του 6ου Ερευνητικού Προγράμματος Πλαισίου, θα οδηγήσουν σε σημαντικές επιστημονικές προόδους όσον αφορά τις διαδικασίες της φυσιολογικής και βιολογικής γήρανσης, την καταπολέμηση των ασθενειών και την προαγωγή και προστασία της υγείας.

3.6 Αναμφισβήτητη, η αύξηση των γνώσεών μας στον τομέα αυτόν είναι καθοριστικής σημασίας. Ωστόσο, οι γνώσεις αυτές δεν μπορούν να επιλύσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ηλικιωμένοι, ούτε μπορούν να συμβάλλουν βραχυπρόθεσμα στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που προκύπτουν εξαιτίας του αυξανόμενου αριθμού των ηλικιωμένων και ιδίως λόγω της αύξησης των υπερηλικών ατόμων τα οποία καλούνται να αντιμετωπίσουν συνολικά οι ευρωπαϊκές κοινωνίες. Λόγω του σχετικά χαμηλού αριθμού γεννήσεων, το ποσοστό των νέων (κάτω των 20 ετών) στο συνολικό πληθυσμό της ΕΕ μειώθηκε κατά την περίοδο 1960 – 2001 από 32 % σε 23 %, ενώ το ποσοστό των ηλικιωμένων, (άνω των 60 ετών) αυξήθηκε κατά την ίδια περίοδο από 16 % σε 22 %. Ο λόγος δημογραφικής εξάρτησης, δηλαδή το ποσοστό των ατόμων άνω των 60 ετών προς το ποσοστό των ατόμων από 20 έως 60 ετών, αυξήθηκε κατά την περίοδο αυτή από 29,5 % σε 38,9 %. Λόγω της υπογεννητικότητας που παρατηρήθηκε τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, αναμένεται ότι το ποσοστό των ηλικιωμένων θα αυξηθεί κατά τα επόμενα έτη και το 2020 θα ανέρχεται στο 27 % του πληθυσμού. Αυτό σημαίνει ότι περισσότερο από το ένα τέταρτο όλων των ευρωπαίων πολιτών θα είναι 60 ετών και μεγαλύτεροι⁽⁴⁾, ενώ ο αριθμός των υπερηλικών θα αυξηθεί ακόμη περισσότερο (βλ. επίσης 4.5.1). Εν όψει της ευρείας έκτασης και των απρόβλεπτων ακόμη συνεπειών που συνεπάγεται η πληθυσμιακή γήρανση για διάφορους κοινωνικούς τομείς, απαιτείται μία ουσιαστική διεύρυνση των ερευνητικών προοπτικών. Δεδομένου ότι η γήρανση δεν είναι απλώς μια βιολογική, αλλά μια πολύπτυχη, πολυετή διαδικασία, πρέπει και η έρευνα σχετικά με τη γήρανση και το γήρας να υιοθετήσει μια μακροπρόθεσμη, διεπιστημονική και πολυκλαδική προσέγγιση. Ερευνητικός στόχος δεν μπορεί να είναι απλώς η βελτίωση της υγείας και η επέκταση του προσδόκιμου ζωής. Αντιθέτως, οι έρευνες πρέπει να επικεντρώνουν πρωτίστως στη βελτίωση της ποιότητας ζωής στα κερδιζόμενα χρόνια.

⁽¹⁾ COM (2004) 146 τελικό. Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία: Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την αποτελεσματική εφαρμογή της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση, παράρτημα 1, 26 Μαρτίου 2004, COM (2004) 239 τελικό· http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/legis/legln_en.htm.

⁽²⁾ Απόφαση 2000/750 του Συμβουλίου σχετικά με τη θέσπιση κοινοτικού προγράμματος δράσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων (2001-2006) (27 Νοεμβρίου 2000)· http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/index_en.htm Γνωμοδότηση της ΕΟΚΕ ΕΕ C 284 της 14ης Σεπτεμβρίου 1998· Booklet ΕΟΚΕ-2000-018 «Jobs, Learning and Social inclusion: The work of the European EESC».

⁽³⁾ Ψήφισμα του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 2002, αριθ.2002/ C 163/01, ΕΕ C 163 της 9ης Ιουλίου 2002, COM (2002) 678 τελ. (Νοέμβριος 2001)· βλ. επίσης COM(2004) 156 τελ.

⁽⁴⁾ Ευρωπαϊκή Κοινότητα (2002). Ευρωπαϊκή στατιστική κοινωνικών δεδομένων: πληθυσμός. Ευρωπαϊκή στατιστική υπηρεσία. 3ος θεματικός κύκλος, πληθυσμός και κοινωνικές συνθήκες. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

3.7. Για τον λόγο αυτό, στο 7ο Ερευνητικό Πρόγραμμα Πλαίσιο πρέπει να συμπεριληφθεί μια κεντρική δράση σχετικά με τις προκλήσεις που δημιουργεί η δημογραφική εξέλιξη, η οποία να συμπληρώνει την μέχρι πρότινος κατά βάση ιατρικά και βιολογικά προσανατολισμένη έρευνα με μια πολιτισμική και κοινωνικοοικονομική προοπτική, βασισμένη στην πρόληψη καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής. Παρόμοια ολοκληρωμένη ερευνητική προσέγγιση πρέπει να συμπεριλαμβάνει τη βασική έρευνα αλλά και την έρευνα και ανάπτυξη με προσανατολισμό την πρακτική εφαρμογή⁽¹⁾. Στην έρευνα αυτή θα πρέπει να συμμετέχουν οι οργανώσεις ηλικιωμένων, όπως προτείνεται στο 2ο παγκόσμιο σχέδιο για τους ηλικιωμένους που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της δεύτερης παγκόσμιας διάσκεψης για το γήρας, τον Απρίλιο 2002 στη Μαδρίτη, αλλά και στη στρατηγική που υιοθέτησε η UNECE κατά την υπουργική διάσκεψη το Σεπτέμβριο 2002 στο Βερολίνο. Λαμβανομένων υπόψη των χρονοβόρων και πολύπλοκων διαδικασιών λήψης πολιτικών αποφάσεων, η ανάγκη προώθησης των ερευνών προς την κατεύθυνση αυτή είναι άμεση. Στη συνέχεια, παρατίθεται εκτενέστερη ανάλυση των ερευνητικών αναγκών σε ορισμένους τομείς.

4. Οι ειδικότερες ερευνητικές ανάγκες

Η παρούσα γνωμοδότηση πρωτοβουλίας προσανατολίζεται κυρίως στις ερευνητικές ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν, προκειμένου να εξασφαλισθεί μια αξιοπρεπής ζωή και γήρανση των ευρωπαίων πολιτών, στο πλαίσιο της δημογραφικής εξέλιξης που παρατηρείται. Αυτό αφορά, αφενός, τη γήρανση και τις συνθήκες διαβίωσης των ατόμων που ανήκουν στις κατηγορίες αυτές, οι οποίες παρουσιάζουν μεγάλες αποκλίσεις στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, και, αφετέρου, τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα, που επίσης διαφέρουν σημαντικά.

Από το πλήθος των τομέων που επηρεάζονται από τις μεταβολές της πληθυσμιακής δομής, στην παρούσα γνωμοδότηση πρωτοβουλίας παρουσιάζονται μόνον εκείνοι που εμφανίζουν ιδιαίτερα αυξημένες ανάγκες καινοτομικών προσεγγίσεων και, ως εκ τούτου, εκτεταμένες ερευνητικές ανάγκες διεπιστημονικού και πολυκλαδικού επιπέδου.

4.1 Ερευνητικές ανάγκες στον τομέα της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής

4.1.1. Σημαντική πτυχή, η οποία δεν αναπτύσσεται επαρκώς στο 6ο Ερευνητικό Πρόγραμμα Πλαίσιο, αποτελούν οι κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες των δημογραφικών μεταβολών, οι οποίες σύμφωνα με την έρευνα της ΓΔ Οικονομικών και Δημοσιονομικών Υποθέσεων θα είναι σοβαρές. Συνεπώς, απαιτείται ένα ισχυρό υπόβαθρο γνώσεων μέσω των οποίων θα καταστεί δυνατή η σύγκριση στοιχείων σχετικά με τα εισοδήματα και την απασχόληση με στοιχεία σχετικά με την υγεία και την κοινωνική συμπεριφορά. Για να διατυπωθούν αξιόπιστες προγνώσεις πρέπει να συγκεντρώνονται αδιάλειπτα και για μεγάλο χρονικό διάστημα στατιστικά στοιχεία.

⁽¹⁾ COM (2004) 9 τελ., βλ. επίσης COM (2002) 565 τελ. Ιδιαίτερα τα σημεία 3.3. και 4.2.

(Θετικό παράδειγμα αποτελούν μελέτες όπως η English Longitudinal Study of Ageing [ELSA] για την υγεία και η αμερικανική έρευνα Retirement Survey [HRS]). Αυτό οδηγεί στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- Μολονότι οι προγνώσεις για τη δημογραφική εξέλιξη είναι εξαιρετικά αβέβαιες, οι πολιτικοί ιθύνοντες οφείλουν να προγραμματίζουν με ασφαλή τρόπο την υγειονομική περίθαλψη ή την κοινωνική ασφάλεια και την πρόνοια για τους ηλικιωμένους. Ποια στοιχεία χρειάζονται και πρέπει να συγκεντρωθούν για την υποστήριξη των κατάλληλων πολιτικών μέτρων;
 - Σε ποιο βαθμό επηρεάζεται η καταναλωτική συμπεριφορά και η αποταμίευση από τις δημογραφικές μεταβολές;
 - Ποιες θα είναι οι νέες συμπεριφορές και ποιες από αυτές οφείλονται στην επέκταση του προσδόκιμου ζωής;
 - Με ποιο τρόπο μπορεί να αξιοποιηθεί το δυναμικό που προκύπτει από τη δημογραφική εξέλιξη σε σχέση με νέα προϊόντα και υπηρεσίες προς όφελος των σημερινών και των μελλοντικών ηλικιωμένων γενεών και για την ταυτόχρονη ενίσχυση της οικονομικής εξέλιξης της Ευρώπης (σύνθημα «οικονομία της γνώσης»);
 - Ποια θα είναι η οικονομική συμπεριφορά των ηλικιωμένων του μέλλοντος, οι περισσότεροι των οποίων θα είναι υγιέστεροι, καλύτερα καταρτισμένοι και κινητικότεροι από τις σημερινές γενεές ηλικιωμένων, η κατάσταση της υγείας των οποίων κινδυνεύει να επιδεινωθεί, ιδιαιτέρως στα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα; (βλ. επίσης σημεία 4.2.1 και 4.3.6)
- 4.2 Ερευνητικές ανάγκες στον τομέα της εργασίας και της απασχόλησης
- 4.2.1 Λαμβανομένης υπόψη της μετατόπισης της ηλικιακής δομής του πληθυσμού και της συνακόλουθης ανάγκης ανακατανομής των περιορισμένων πόρων, οι οποίοι δεν αναμένεται να αυξηθούν στον ίδιο βαθμό, μελλοντικά, τόσο οι επιχειρήσεις και τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης όσο και τα γηράσκοντα άτομα, θα εξαρτώνται περισσότερο από την χρονική παράταση της εκμετάλλευσής της εργασιακής δύναμης και των γνώσεων των ηλικιωμένων ατόμων⁽²⁾. Είναι γνωστό ότι, κατά βάση, τα ηλικιωμένα άτομα δεν είναι λιγότερο αποδοτικά από ό,τι οι νέοι, αλλά ότι με τη γήρανση μερικές ικανότητες μειώνονται, ενώ άλλες ενισχύονται. Από τα δεδομένα αυτά προκύπτουν οι ακόλουθες ερευνητικές ανάγκες:

- Σε ποιους εργασιακούς τομείς μπορούν να αξιοποιήσουν κατάλληλα τις ικανότητές τους οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι, ακόμη και σε προχωρημένη ηλικία;
- Ποιες εναλλακτικές δυνατότητες και δομές απασχόλησης πρέπει να δημιουργηθούν, ώστε η παραμονή στον επαγγελματικό βίο να παραμένει ελκυστική και για τα ηλικιωμένα άτομα; Η μερική απασχόληση μπορεί να αποτελέσει εναλλακτική λύση;

⁽²⁾ Βλ. σχετικά τη γνωμοδότηση της ΕΟΚΕ για την «πολιτική καινοτομίας», ΕΕ C 10 της 14.01.2004 (ΚΟΜ(2003)112 τελ.), σημείο 4. Γενικές παρατηρήσεις, παράγρ. 7.

- Πώς μπορεί να βελτιωθεί η προστασία της υγείας και της ασφάλειας στο χώρο εργασίας ώστε να παραταθεί η διάρκεια του επαγγελματικού βίου των εργαζομένων;
- Πώς πρέπει να διαμορφώνονται οι θέσεις, το περιβάλλον, ο ρυθμός και η οργάνωση της εργασίας προκειμένου να εξασφαλίζονται οι βέλτιστες συνθήκες εργασίας για τα ηλικιωμένα άτομα;
- Πώς μπορούν να επανεταχθούν στην εργασιακή ζωή οι μακροχρόνια άνεργοι και τα άτομα που για άλλους λόγους (π.χ. ανατροφή παιδιών ή φροντίδα συγγενών) απέχουν από την ενεργό επαγγελματική δράση για μεγάλο χρονικό διάστημα;
- Για ποιους λόγους οι επιχειρήσεις απολύουν ηλικιωμένους εργαζόμενους; Γιατί αυξάνεται η ανεργία κυρίως ηλικιωμένων γυναικών;
- Ποιοι παράγοντες εμποδίζουν την παράταση του επαγγελματικού βίου και την πρόσληψη ηλικιωμένων εργαζομένων και πώς μπορούν να παραμεριστούν;
- Πόσο ευέλικτη μπορεί και πρέπει να είναι η μετάβαση από τον ενεργό επαγγελματικό βίο στη συνταξιοδότηση, ούτως ώστε να επωφελούνται εξίσου οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι, οι επιχειρήσεις και τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης;
- Πώς μπορεί να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότερη μετάδοση των γνώσεων και της πείρας που έχουν αποκτήσει οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι στους νεότερους συναδέλφους τους, προκειμένου οι νέοι να μπορούν να προσλαμβάνουν την «παλιά» γνώση και να την εντάξουν στις «νέες» δικές τους γνώσεις, προς όφελος δικό τους και της επιχείρησής τους;
- Όσον αφορά τα μέτρα επαγγελματικής κατάρτισης, βλ. παράγραφο 4.5.

Το αυξανόμενο ποσοστό ηλικιωμένων στο συνολικό πληθυσμό καθιστά απαραίτητη τόσο τη διεύρυνση των υπαρχόντων επαγγελματικών κλάδων, όσο και τη δημιουργία νέων. Ωστόσο, δεν διατίθενται στοιχεία σχετικά με τα ακόλουθα θέματα: Σε ποιους τομείς υπάρχει άμεση ανάγκη διεύρυνσης επαγγελματικών δεξιοτήτων, προκειμένου να εκπληρωθούν οι απαιτήσεις και οι ανάγκες των ηλικιωμένων ατόμων; Σε ποιους τομείς είναι απαραίτητη η δημιουργία νέων κλάδων δραστηριοτήτων και, ως εκ τούτου, σε ποιους προσφέρονται νέες δυνατότητες απασχόλησης;

Οι σχετικές εξελίξεις θα πρέπει να εξετασθούν υπό το πρίσμα:

- των αλλαγών που σημειώνονται όσον αφορά τη διάρθρωση των εισοδημάτων και της κατανάλωσης, και οι οποίες οφείλονται στη δημογραφική εξέλιξη (βλ. 4.1.1. και 4.3.6)
- του περιορισμού της κινητικότητας όσο αυξάνεται η ηλικία, που οδηγεί στην ανάδυση νέων υπηρεσιών κατ' οίκον, όπως υπηρεσίες κομμωτηρίου ή περιποίησης ποδιών στο σπίτι καθώς και υπηρεσίες εξ αποστάσεως, όπως η αγορά και η παροχή συμβουλών με τη χρήση τηλεπικοινωνιακών μέσων και άλλα παρόμοια
- ζητημάτων που σχετίζονται με τις πολιτικές απασχόλησης, ιδίως στους τομείς της υγείας και της ιατρικής περίθαλψης, πρβλ. την παράγραφο 4.6.

4.3 Ερευνητικές ανάγκες στον τομέα της καθημερινής ζωής των ηλικιωμένων ατόμων

4.3.1 Η γήρανση δεν συνιστά απλώς μια βιολογική, αλλά πρωτίτως μια κοινωνική διαδικασία. Το σχετικό κοινωνικό πλαίσιο στην Ευρώπη παρουσιάζει σημαντικές διαφορές τόσο στο εσωτερικό κάθε χώρας όσο και από χώρα σε χώρα. Αυτό ισχύει τόσο σε ό,τι αφορά το μακροσκοπικό επίπεδο των πολιτικών και κοινωνικών συστημάτων, που έχουν διαμορφωθεί στην ιστορική διαδρομή κάθε χώρας, όσο και το μικροσκοπικό επίπεδο της πορείας του κάθε ατόμου και των πόρων που διαθέτει. Ανάλογες διαφορές παρουσιάζουν οι συνθήκες της γήρανσης και της ζωής των ηλικιωμένων στις επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες. Οι διαφορές αυτές – ανεξαρτήτως του εάν σχετίζονται με το φύλο κάθε ατόμου, με τις προσωπικές και/ή επαγγελματικές εμπειρίες του, με τις υλικές συνθήκες διαβίωσης του κλπ. – πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε κάθε έρευνα σχετικά με την καθημερινή ζωή των ηλικιωμένων ατόμων.

4.3.2 Μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών υπάρχουν μεγάλες διαφορές ως προς το κλίμα, την τοπογραφία, την πληθυσμιακή πυκνότητα και τις οικιστικές μορφές, τις υποδομές μεταφορών, τις κανονιστικές ρυθμίσεις των κρατικών συστημάτων πρόνοιας και πολλές άλλες πτυχές που μπορούν να επηρεάσουν τη δυνατότητα των ηλικιωμένων να ζήσουν ανεξάρτητα και να συμμετέχουν ενεργά στα κοινωνικά δρώμενα. Σε κάποιες χώρες έχει κατοχυρωθεί ένα ελάχιστο συνταξιοδοτικό εισόδημα που παρέχει στα ηλικιωμένα άτομα μια επαρκή οικονομική βάση και επιτρέπει μια ικανοποιητική και ανεξάρτητη ζωή, ενώ σε άλλες χώρες, οι συνταξιοδοτικές παροχές δεν επαρκούν ούτε για την κάλυψη βασικών αναγκών των ηλικιωμένων. Ωστόσο, ακόμη και εντός της ίδιας χώρας, μεταξύ χωρών, αλλά και εντός της ευρύτερης πληθυσμιακής ομάδας των ηλικιωμένων ατόμων υφίστανται σημαντικές διαφορές.

- Ποια είναι η επίδραση των διαφορετικών συστημάτων πρόνοιας των ευρωπαϊκών χωρών στην ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων πολιτών, γυναικών και ανδρών;
- Ποια προληπτικά μέτρα θα μπορούσαν να συμβάλουν στην κατάργηση των ανισοτήτων που δυσχεραίνουν την πρόσβαση των ηλικιωμένων σε κατοικίες χαμηλού κόστους, ποιοτικά μέσα μεταφοράς, πολιτιστικές εκδηλώσεις, υγιεινά προϊόντα και/ή στις νέες τεχνολογίες και επηρεάζουν, ως εκ τούτου, αρνητικά την ποιότητα ζωής τους;
- Στο πλαίσιο των περικοπών των κοινωνικών παροχών και των παροχών στον τομέα της υγείας, πώς μπορεί να διασφαλιστεί η ποιότητα ζωής ειδικά εκείνων των ηλικιωμένων ατόμων των οποίων η φυσική και κοινωνική υπόσταση απειλείται από την φτώχεια, τις χρόνιες ασθένειες, την περιορισμένη εκπαίδευση, τις ανεπαρκείς γλωσσικές γνώσεις ή την έλλειψη άλλων πόρων;
- Κάτω από ποιες συνθήκες ζουν οι άνθρωποι οι οποίοι δεν είναι (πλέον) σε θέση να διάγουν ανεξάρτητο βίο; Ποιες ρυθμίσεις ισχύουν για τα πρόσωπα αυτά στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ποια μέτρα απαιτούνται για τη διασφάλιση των συμφερόντων τους;
- Κάτω από ποιες συνθήκες ζουν οι ηλικιωμένοι σε οίκους / ιδρύματα ευγηρίας; Με ποιο τρόπο θα εκπροσωπούνται τα συμφέροντά τους;

— Ποια μέτρα εφαρμόζονται για την πρόληψη, την φροντίδα και την περίθαλψη ασθενών που πάσχουν από Αλτσχάιμερ και από άλλα προβλήματα γεροντικής άνοιας στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Ποιες δυνατότητες υπάρχουν και ποιες εμπειρίες έχουν συναχθεί σε σχέση με τους διάφορους τρόπους διαβίωσης;

4.3.3 Η ανεξαρτησία, η αυτονομία και η κοινωνική ένταξη αποτελούν σημαντικούς προσωπικούς και κοινωνικοπολιτικούς στόχους. Η επίτευξη των εν λόγω στόχων από τα ηλικιωμένα και κυρίως από τα υπερήλικα άτομα τίθεται για διάφορους λόγους σε κίνδυνο. Αφενός, διότι παράλληλα με την ηλικία αυξάνονται και οι κίνδυνοι για την υγεία του ατόμου, ενώ σε περίπτωση ασθένειας οι δυσμενείς κοινωνικές συνθήκες και η έλλειψη των απαραίτητων οικονομικών πόρων δυσχεραίνουν τη διατήρηση της ανεξαρτησίας και τη συμμετοχή του ηλικιωμένου στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Αφετέρου, διότι τα κοινωνικά πρότυπα και οι κοινωνικές αντιλήψεις, όπως λόγου χάρι αυτές που εισάγουν διακρίσεις σε βάρος των ηλικιωμένων ατόμων, μπορούν να αποτελέσουν εμπόδια και να οδηγήσουν στον αποκλεισμό των ηλικιωμένων από σημαντικούς κοινωνικούς τομείς. Ωστόσο, σε αυτήν την αρνητική εικόνα για το γήρας μπορεί να αντιπαρατεθεί το γεγονός ότι οι πλειονότητα των ηλικιωμένων ζει για πολλά χρόνια αυτόνομα και με υπευθυνότητα. Επιπλέον, προσφέρουν μια σημαντική συμβολή σε οικογενειακό αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο μέσω της αλληλεγγύης (τόσο κοινωνικής όσο και οικονομικής) μεταξύ γενεών και με την εθελοντική εργασία τους σε πολιτικά, συνδικαλιστικά ή εκκλησιαστικά σωματεία.

4.3.4 Παρά τους πολλούς εξωτερικούς περιορισμούς και τα προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζουν, τα ηλικιωμένα άτομα είναι προικισμένα με πολλές ψυχολογικές ικανότητες που τους επιτρέπουν να ξεπερνούν τις δυσκολίες αυτές. Εντούτοις, αυτή η εσωτερική ψυχική ισορροπία διατρέχει κινδύνους όταν τα προβλήματα σωρεύονται.

— Ποιες παρεμβάσεις είναι αναγκαίες και πότε πρέπει αυτές να πραγματοποιούνται προκειμένου να αποφεύγεται η υπερβολική επιβάρυνση των ηλικιωμένων και να τους παρέχεται η υποστήριξη που χρειάζονται σε κρίσιμες καταστάσεις της ζωής τους;

— Ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν ώστε, να ικανοποιηθούν και ανάγκες που υπερβαίνουν τις βασικές καθημερινές ανάγκες, όπως η ψυχολογική ανάγκη για ασφάλεια, για οικογενειακές και άλλες κοινωνικές επαφές ή η ανάγκη για κοινωνική ένταξη;

4.3.5 Η μεγάλη πλειονότητα των γηρασκόντων ατόμων είναι σε θέση να βιώσει ενεργά και με σχετικά καλή υγεία το στάδιο της ζωής που αποκαλείται «γήρας» και που διαρκεί από 20 έως 30 έτη περίπου. Εξαιτίας του γεγονότος ότι η εν λόγω φάση ζωής είναι ιστορικά νέα, υπάρχουν μέχρι σήμερα ελάχιστα πρότυπα σχετικά με τη διαμόρφωσή της. Όσον αφορά τους τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται σήμερα με επιτυχία οι ηλικιωμένοι, συμβάλλοντας σημαντικά στην κοινωνική αλλά και στην οικονομική ζωή, μεταξύ άλλων, την εθελοντική ή αμειβόμενη εργασία, πολιτικές, συνδικαλιστικές και εκκλησιαστικές οργανώσεις, την υποστήριξη, εκπαίδευση και διαπαιδαγώγηση νέων κλπ, δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου αξιόπιστα και συγκρίσιμα σε ευρωπαϊκό επίπεδο στοιχεία.

— Ποιοι τομείς δραστηριοτήτων, δυνατότητες επαγγελματικής κατάρτισης, μορφές συμμετοχής και δυνατότητες προώθησης των κοινωνικών επαφών μπορούν να δημιουργηθούν που θα συμβάλλουν ώστε να αξιοποιηθούν δημιουργικά και προς όφελος τόσο των ιδίων των ηλικιωμένων όσο και του κοινωνικού συνόλου οι θετικές πτυχές της εν λόγω ηλικιακής περιόδου;

— Ποιες είναι οι διαφορές μεταξύ ηλικιωμένων ανδρών και γυναικών όσον αφορά τα ενδιαφέροντα, τις εμπειρίες και τις ικανότητές τους; Πώς και σε ποιο βαθμό μπορούν και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι διαφορές αυτές;

— Με ποιο τρόπο θα μπορούσε να προωθηθεί η άμεση ή έμμεση, με τη μεσολάβηση οργανώσεων που τους εκπροσωπούν, συμμετοχή των ηλικιωμένων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ώστε να διασφαλιστεί το δικαίωμά τους σε μια αξιοπρεπή ζωή και τη συμμετοχή τους στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο, για να υλοποιηθεί πραγματικά το άρθρο 25;

— Ποιες ανάγκες διαπεριφερειακής και διασυνοριακής κινητικότητας έχουν οι ηλικιωμένοι, ιδιαίτερος οι ηλικιωμένοι μετανάστες, και πώς μπορεί να διευκολυνθεί η ικανοποίηση των αναγκών αυτών (παρόμοια με αυτό που συμβαίνει στην περίπτωση των εργαζομένων);

4.3.6 Η γήρανση της κοινωνίας αντιμετωπίζεται σε μεγάλο βαθμό είτε ως πρόβλημα, είτε ως επιβάρυνση είτε υπό το πρίσμα του αυξημένου κόστους κοινωνικής ασφάλισης και υγειονομικής περίθαλψης που συνεπάγεται. Ωστόσο, έχει και θετικές πτυχές, οι οποίες δεν λαμβάνονται υπόψη και για τις οποίες η πληροφόρηση είναι ελάχιστη. Σε αυτές συγκαταλέγεται, παραδείγματος χάριν, το γεγονός ότι τα ηλικιωμένα άτομα δεν επιβαρύνουν πλέον την αγορά εργασίας, αλλά, ως καταναλωτές, συνεχίζουν να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη.

— Σε τι διαφέρουν η εισοδηματική κατάσταση και η καταναλωτική συμπεριφορά των ηλικιωμένων σε σύγκριση με τους νέους;

— Ποιες μεταβολές στην καταναλωτική συμπεριφορά των επόμενων γενεών θα πρέπει να αναμένονται;

— Σε ποιους τομείς υπάρχει εκτεταμένο δυναμικό καινοτομίας το οποίο θα μπορέσει μελλοντικά να αξιοποιηθεί αποτελεσματικότερα για να καλυφθούν οι ιδιαίτερες ανάγκες των ηλικιωμένων;

— Για το θέμα αυτό πρβλ. επίσης τις παραγράφους 4.1.1 και 4.2.1.

4.3.7 Η τρέχουσα συζήτηση σχετικά με τα προβλήματα που θα ανακύψουν για τα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης και την χρηματοδότηση των συνταξιοδοτικών παροχών, καθώς (σε ορισμένες χώρες) και σχετικά με το ζήτημα της ευθανασίας, έχει οδηγήσει πολλούς ηλικιωμένους στο να αισθάνονται περισσότερο ως βάρος παρά ως αξιόλογα μέλη του κοινωνικού συνόλου.

— Πώς μπορεί να καταστεί εμφανέστερη και να αναγνωριστεί περισσότερο η πνευματική και υλική προσφορά των ηλικιωμένων ατόμων στους διάφορους κοινωνικούς τομείς;

- Ποια κοινωνικοπολιτικά μέτρα πρέπει να ληφθούν προκειμένου να πάψουν οι ηλικιωμένοι να αισθάνονται ότι αποτελούν απλώς ένα «βάρος του παρελθόντος»;
- Πώς μπορούν να αλλάξουν γενικότερα οι αρνητικές αντιλήψεις για το γήρας, με στόχο να υπάρξει μια ευρύτερη αποδοχή και θετική αντιμετώπιση αυτής της φάσης ζωής; Με ποιο τρόπο θα μπορούσαν να παροτρυνθούν οι νέοι να αντιμετωπίζουν τους ηλικιωμένους με μεγαλύτερη κατανόηση και να ενθαρρυνθεί ο διάλογος τόσο μεταξύ γενεών όσο και μεταξύ των μελών της ίδιας γενιάς; (πρβλ. επίσης την παράγραφο 4.5.2);
- Πώς μπορεί να αλλάξει η αρνητική αντιμετώπιση του γήρατος από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης;
- Ο θάνατος, μολονότι παραμένει σε μεγάλο βαθμό ταμπού, αποτελεί επίσης ένα ζήτημα με σημαντικές οικονομικές προεκτάσεις. Πώς μπορεί να αποφευχθεί η πλήρης εμπορευματοποίηση του θανάτου και, αντ' αυτού, να αναπτυχθεί μια ηθικά υπεύθυνη αντιμετώπισή του;
- Σε γενικές γραμμές, ποιοι παράγοντες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τον εκσυγχρονισμό των κατοικιών, προκειμένου να καθίσταται δυνατή η όσο το δυνατόν πιο μακροχρόνια παραμονή των ατόμων στην κατοικία τους;
- Ποιες αρχιτεκτονικές και τεχνικές παρεμβάσεις μπορούν να συμβάλλουν στη διατήρηση της ανεξαρτησίας των ατόμων που αντιμετωπίζουν ειδικά προβλήματα υγείας (βαρικοί, μειωμένη όραση, κινητικές αναπηρίες, άνοια);
- Με ποιο τρόπο μπορούν να συμβάλλουν οι καινοτόμες εφαρμογές στον τομέα των «ευφών κατοικιών» στην παράταση της δυνατότητας ανεξάρτητης ζωής και τη διαχείριση του νοικοκυριού;
- Υπάρχουν θετικές εμπειρίες στον τομέα αυτό στην Ευρώπη; Ποια διδάγματα θα μπορούσαν να εξαχθούν από αυτές;

4.4 Ερευνητικές ανάγκες στον τομέα του κοινωνικού και του φυσικού περιβάλλοντος

4.4.1 Το κοινωνικό περιβάλλον των ηλικιωμένων θα υποστεί δραματικές μεταβολές στα επερχόμενα χρόνια. Εξαιτίας της υπογεννητικότητας, του γεγονότος ότι πολλοί επιλέγουν να δημιουργήσουν οικογένεια σε προχωρημένη ηλικία και του υψηλού ποσοστού διαζυγίων, οι παραδοσιακοί οικογενειακοί δεσμοί περιορίζονται. Συγχρόνως όμως ολοένα και πιο συχνά συμβιώνουν έως και πέντε γενεές της ίδιας οικογένειας (οικογενειακές «πυραμίδες») (Βλ. σχετικά και το σημείο 4.5.2).

- Ποιος είναι ο αντίκτυπος των μεταβολών αυτών για την κοινωνική ένταξη και την συμμετοχή των ηλικιωμένων στο κοινωνικό γίγνεσθαι;
- Θα μπορούν οι μέλλουσες γενεές να προσφεύγουν για βοήθεια σε άτομα εκτός οικογενειακού περιβάλλοντος και θα μπορούν οι εν λόγω μη οικογενειακοί δεσμοί να παρέχουν την αναγκαία υποστήριξη;
- Ποια κοινωνικοπολιτικά μέτρα και/ή ποιες οργανωτικές και τεχνικές καινοτομίες θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην προώθηση των οικογενειακών και άλλων δικτύων, με στόχο την βελτίωση της ανθεκτικότητας και της διάρκειάς τους;

4.4.2 Μελέτες σχετικά με τον τρόπο αξιοποίησης του χρόνου και την κινητικότητα των ατόμων έχουν καταδείξει ότι οι άνθρωποι όσο μεγαλώνουν περνούν όλο και περισσότερο χρόνο εντός της κατοικίας τους και, κατά συνέπεια, οι δραστηριότητές τους εκτός σπιτιού φθίνουν.

- Πώς μπορούν να διαμορφωθούν οι κατοικίες, ιδίως οι μισθωμένες σε μεγάλες, παλιές οικοδομές, αλλά και οι μονοκατοικίες, ώστε τα ηλικιωμένα άτομα, ακόμη και αυτά που αντιμετωπίζουν σοβαρές κινητικές, αισθητηριακές και γνωστικές αναπηρίες, να μπορούν να ζουν με ανεξαρτησία, αλλά και να τυγχάνουν περίθαλψης σε περιπτώσεις ανάγκης;

4.4.3 Το ενδεχόμενο εισαγωγής τους σε οίκο ευγηρίας, σε περίπτωση επιδείνωσης της κατάστασης της υγείας τους, προκαλεί στους περισσότερους ηλικιωμένους τρόμο.

- Ποιες ελκυστικές, αλλά και οικονομικά προσιτές, εναλλακτικές δυνατότητες υπάρχουν, όταν η ίδια η κατοικία δημιουργεί προβλήματα στο άτομο και η διατήρηση της αυτόνομης ζωής δεν είναι πλέον εφικτή;
- Ποιες εμπειρίες αποκομίσθηκαν από τις νέες μορφές διαβίωσης όπως π.χ. η «κατοίκηση με υποστήριξη»; Ποιοι παράγοντες οδηγούν στην επιτυχία ή στην αποτυχία αυτών και παρόμοιων εναλλακτικών λύσεων;

4.4.4 Υπάρχουν τεχνικές συσκευές, συστήματα και υπηρεσίες που μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά τους ηλικιωμένους στην αντιμετώπιση των καθημερινών προβλημάτων τους. Ωστόσο, συχνά δεν είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους. Κάθε συσκευή μπορεί να σχεδιάζεται έτσι ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον καθένα («design for all») και να μπορεί να προσαρμοστεί εύκολα στις ανάγκες διαφορετικών χρηστών. Τούτο σημαίνει ότι είναι απολύτως αναγκαία η συμμετοχή των μελλοντικών χρηστών, γυναικών και ανδρών, στη διαδικασία ανάπτυξης των εν λόγω μέσων με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και των υπηρεσιών. Για το σκοπό αυτό θα ήταν χρήσιμο να πραγματοποιηθούν διαβουλεύσεις με τις πιο αντιπροσωπευτικές ευρωπαϊκές οργανώσεις ηλικιωμένων αλλά και με τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους και να προωθηθεί η ενεργός συμμετοχή τους, ώστε να επιτευχθεί μια διαρκής ανταλλαγή απόψεων (κοινωνικός έλεγχος) όσον αφορά τις πραγματικές ανάγκες των ηλικιωμένων.

- Τι πρέπει να γνωρίζουν οι κατασκευαστές και οι σχεδιαστές για το σκοπό και τη μέθοδο του «Σχεδίου για όλους» σχετικά με τις ικανότητες, τους περιορισμούς, τις ανάγκες και τις αντιλήψεις των ηλικιωμένων ατόμων, προκειμένου τα προϊόντα τους να προσαρμόζονται ανάλογα, να γίνονται αποδεκτά και να χρησιμοποιούνται καλύτερα από τους ηλικιωμένους;
- Τι ακριβώς αλλάζει όταν οι άνθρωποι γερνούν, και τι αναμένεται να αλλάξει ακόμη με τις επόμενες γενιές ηλικιωμένων;

— Με ποιο τρόπο θα μπορούσαν να ληφθούν καλύτερα υπόψη οι μεταβαλλόμενες ικανότητες και ανάγκες των ηλικιωμένων κατά το σχεδιασμό βασικών τεχνολογιών; Ποια πολιτικά μέτρα ενδείκνυνται για τη μεγαλύτερη συμμετοχή της βιομηχανίας και των παραγόντων της οικονομίας στην προσπάθεια για την υλοποίηση του στόχου «Σχέδιο για όλους»;

— Με ποιους τρόπους μπορούν να συμμετέχουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη τεχνικών συσκευών οι χρήστες τους;

Επιπλέον, θα πρέπει να διερευνηθεί επακριβώς ποια τεχνικά μέσα χρειάζονται πραγματικά και ποιες προϋποθέσεις πρέπει να υπάρχουν ώστε τα μέσα αυτά να συμβάλουν σε μια ποιοτική διαβίωση των ηλικιωμένων.

— Σε ποιο βαθμό μπορούν τα μέσα αυτά να υποστηρίξουν τους ηλικιωμένους στην καθημερινή τους ζωή; Με ποιο τρόπο θα μπορούσαν να συμπληρώσουν την εργασία του τακτικού και του εθελούσιου νοσηλευτικού προσωπικού ή την παροχή υπηρεσιών σε περίπτωση που οι ηλικιωμένοι χρειάζονται υγειονομική περίθαλψη ή πάσχουν από άνοια;

— Ποιες ηθικές πτυχές θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη (π.χ. όταν πρόκειται για άτομα που πάσχουν από σύγχυση) ώστε να αποκλείεται κάθε παραβίαση της ιδιωτικής ζωής, παραδείγματος χάρι μέσω τεχνικής παρακολούθησης;

— Ποιες καινοτομίες προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες και ποιες είναι μακροπρόθεσμα οι επιπτώσεις της χρήσης τους; Ποια κοινωνικά συνοδευτικά μέτρα πρέπει να ληφθούν ώστε να συμβάλουν στην βελτίωση της ποιότητας ζωής και στην εντονότερη συμμετοχή των ηλικιωμένων στα κοινά και να αποφευχθεί η κοινωνική τους απομόνωση ή δυσμενής μεταχείριση;

4.4.5 Είναι γνωστό ότι η συμμετοχή των ηλικιωμένων ατόμων σε φυσικές, κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες συμβάλλει στην υγεία και την ευτυχία τους. Ωστόσο, διάφορα εμπόδια του φυσικού και/ή του δομημένου περιβάλλοντος, καθώς και η απουσία επαρκών μέσων μεταφοράς παρεμποδίζουν συχνά την πρόσβαση των ηλικιωμένων στις σχετικές εγκαταστάσεις. Τα προβλήματα είναι ευρέως γνωστά, ⁽¹⁾ ωστόσο παρατηρούνται πολλές αδυναμίες όσον αφορά την αντιμετώπισή τους.

— Ποια μέτρα μπορούν και πρέπει να ληφθούν άμεσα στους τομείς της κοινωνικής πολιτικής, του χωροταξικού σχεδιασμού και των συστημάτων μεταφοράς, προκειμένου το οικιστικό και χωροταξικό περιβάλλον, τα μέσα μεταφοράς, οι φορείς παροχής υπηρεσιών κλπ. να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους αυξανόμενου αριθμού των ηλικιωμένων πολιτών, και να συμβάλλουν στην προώθηση της ανεξαρτησίας τους;

— Πώς μπορεί να συνεισφέρει στην κοινωνική ένταξη των ηλικιωμένων ατόμων η ποιότητα του οικιστικού περιβάλλοντος – παραδείγματος χάρι, μέσω της δημιουργίας χώρων συνάντησης και κατάλληλων μέσων μεταφοράς;

— Σε ποιες χώρες και σε ποιους τομείς απέδωσαν οι πρακτικές αυτές και πώς μπορούν να μεταφερθούν σε άλλες χώρες και άλλους τομείς;

4.4.6 Συχνά, το προσωπικό έλλειμμα κοινωνικών και οικονομικών μέσων και/ή φυσικές ή αισθητήριες αδυναμίες, παρεμποδίζουν την πρόσβαση και τη συμμετοχή των ηλικιωμένων σε δραστηριότητες εκτός σπιτιού. Ειδικά για αυτούς τους ανθρώπους, που συχνά είναι ηλικιωμένες γυναίκες που ζουν μόνες, είναι καθοριστικής σημασίας η συμμετοχή τους σε κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, ώστε να μην απομονώνονται.

— Ποια κοινωνικοπολιτικά μέτρα και /ή οργανωτικές και τεχνολογικές καινοτομίες μπορούν να διευκολύνουν την κοινωνική συμμετοχή των ηλικιωμένων που χρειάζονται βοήθεια;

4.5 Ερευνητικές ανάγκες στον τομέα της δια βίου μάθησης

4.5.1 Σε μια κοινωνία ραγδαίων κοινωνικών, πολιτιστικών και τεχνολογικών αλλαγών, η δια βίου μάθηση αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία. Τούτο ισχύει ιδίως για τους ηλικιωμένους εργαζομένους, γυναίκες και άνδρες, των οποίων οι γνώσεις δεν επαρκούν πλέον για την εκπλήρωση των σύγχρονων εργασιακών απαιτήσεων. Ο στόχος για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού χώρου της δια βίου μάθησης υπογραμμίστηκε ήδη σε κοινή ανακοίνωση της ΓΔ Εκπαίδευσης και Πολιτισμός και της ΓΔ Απασχόλησης και Κοινωνικές υποθέσεις καθώς και στο ψήφισμα του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 2002. ⁽²⁾ Και στο συγκεκριμένο τομέα οι ανάγκες για έρευνα είναι άμεσες:

— Ποιου είδους μέτρα για τη συνεχή κατάρτιση ηλικιωμένων εργαζομένων, γυναικών και ανδρών, κρίνονται ιδιαιτέρως αναγκαία από άποψη περιεχομένου και μεθοδολογίας;

— Πώς μπορεί να διασφαλιστεί ότι το σύνολο των εργαζομένων, ανεξαρτήτως ηλικίας και φύλου, θα επωφεληθεί εξίσου από την εφαρμογή κατάλληλων μέτρων;

4.5.2 Ανάγκες δια βίου μάθησης αντιμετωπίζουν όμως και τα άτομα που δεν συμμετέχουν πλέον στον ενεργό επαγγελματικό βίο. Και στα άτομα αυτά πρέπει να παρέχονται δυνατότητες προσωπικής βελτίωσης, τόσο προς το δικό τους όσο και προς το γενικότερο συμφέρον.

— Πώς παράγεται και πως διαδίδεται η γνώση στην ομώνυμη κοινωνία;

— Πώς μπορεί να προαχθεί αποτελεσματικότερα η δια βίου μάθηση ηλικιωμένων ατόμων ανεξαρτήτως εισοδηματικής κατάστασης; Ποιες δυνατότητες συμμετοχής σε προγράμματα επιμόρφωσης και πληροφόρησης σε τομείς επαγγελματικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος υφίστανται σήμερα στα κράτη μέλη και ποιες εμπειρίες αποκομίστηκαν π.χ. από τη λειτουργία των πανεπιστημίων της τρίτης ηλικίας ή από συναντήσεις για διάφορα θέματα;

⁽¹⁾ Ευρωπαϊκή Διάσκεψη των Υπουργών Μεταφορών (ΕΔΥΜ). (2002). Μεταφορές και γήρανση του πληθυσμού. Paris Cedex: Εκδόσεις ΟΟΣΑ.

⁽²⁾ COM(2001) 678 τελικό. Απόφαση του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 2002 Αριθ. 2002/C 163 της 9.07.2002

- Υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ παλαιότερης επαγγελματικής δραστηριότητας και μεταγενέστερης επιμόρφωσης; Μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα από τα μέτρα επαγγελματικής επιμόρφωσης που εφαρμόστηκαν κατά τον ενεργό επαγγελματικό βίο σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να διατηρηθεί το ενδιαφέρον των ηλικιωμένων για την επιμόρφωση και τις πολιτιστικές δραστηριότητες;
 - Με ποιους τρόπους μπορεί να βελτιωθεί η πρόσβαση σε δυνατότητες μάθησης των έως σήμερα υποεκπροσωπούμενων στον τομέα αυτό ομάδων και να διασφαλιστεί η πολιτισμική πολυμορφία;
 - Ποιο ρόλο θα μπορούσαν να διαδραματίσουν τα δημόσια ΜΜΕ, οι νέες τεχνολογίες και η τηλε-μάθηση (e-learning) όσον αφορά τη συνέχεια της συμμετοχής των ηλικιωμένων στο κοινωνικό γίγνεσθαι καθώς και στην απόκτηση νέων γνώσεων και πληροφοριών αλλά και στην προσωπική επιμόρφωση;
 - Ποιες βασικές δεξιότητες είναι ιδιαίτερα σημαντικές κατά το γήρας; (για το ζήτημα αυτό πρβλ. και το σημείο 4.6.1)
 - Ποιες βασικές γνώσεις σχετικά με το γήρας και τη γήρανση πρέπει να διαθέτουν τα άτομα και οι οργανισμοί που ασχολούνται με ηλικιωμένους; Ποιες πρωτοβουλίες στον εκπαιδευτικό τομέα θα μπορούσαν να συμβάλουν ώστε οι νέοι να αντιμετωπίζουν τους ηλικιωμένους με μεγαλύτερη κατανόηση; (βλ. επίσης σημείο 4.3.7)
 - Με ποιους τρόπους μπορεί να ελεγχθεί η εφαρμογή των μέτρων που έχουν ήδη αποφασιστεί και να αξιοποιηθούν οι εμπειρίες που έχουν συναχθεί;
- 4.6 Ερευνητικές ανάγκες στον τομέα της διατήρησης της καλής κατάστασης της υγείας και των αναγκών περίθαλψης και φροντίδας
- 4.6.1 Ως μια από τις σημαντικότερες συνέπειες της δημογραφικής εξέλιξης θεωρείται η οικονομική επιβάρυνση των συστημάτων υγείας και κοινωνικής ασφάλισης, που συνεπάγεται η ταχεία αύξηση του αριθμού των υπερήλικων ατόμων. Κατά την επόμενη δεκαετία αναμένεται να αυξηθεί ο αριθμός των υπερηλικών ηλικίας 80 ετών κατά 50 % και να ανέλθει σε 20 εκατομμύρια σε ολόκληρη την Ευρώπη ⁽¹⁾. Ο αριθμός των αιωνόβιων αυξάνεται σταθερά. ⁽²⁾ Για τον λόγο αυτό, είναι εξαιρετικά σημαντική η διεξαγωγή έρευνας σχετικά με την πρόληψη, καθώς και τη διατήρηση και επα-ναφορά της κινητικότητας και της ανεξαρτησίας των ηλικιωμένων.
- Ποια είναι η μακροπρόθεσμη επίδραση συγκεκριμένων τρόπων ζωής στην κατάσταση της υγείας των ατόμων γενικότερα και σε σχέση με συγκεκριμένες ασθένειες ειδικότερα; Πώς μπορούν να ενθαρρυνθούν συμπεριφορές που ωφελούν την υγεία;
 - Με ποιους τρόπους πρέπει να προωθηθούν στα ηλικιωμένα άτομα τα μέτρα και οι δραστηριότητες που συμβάλλουν στη διατήρηση της υγείας, όπως, λόγω χάρη, η συμμετοχή σε αθλη-τικές και μουσικές ή καλλιτεχνικές δραστηριότητες ή η υγιεινή διατροφή, προκειμένου να έχουν τη μεγαλύτερη δυνατή αποδοχή;
 - Ποια περαιτέρω μέτρα μπορούν να συνεισφέρουν στη διατήρηση των φυσικών, αισθητηριακών, γνωστικών και κοινωνικών ικανοτήτων των ατόμων;
 - Ιδιαίτερα επείγουσα είναι η ανάγκη για έρευνα στον τομέα της επιδημιολογίας και της αιτιολογίας ασθενειών που οφείλονται στην γήρανση, ώστε να βελτιωθούν οι δυνατότητες προφύλαξης (π.χ. όσον αφορά την παράνοια, ιδιαίτερος την ασθένεια Άλτσχάιμερ ή την πρόληψη της απώλειας ισορροπίας που μπορεί να οδηγήσει σε κατάρματα της λεκάνης).
 - Επείγει η διεξαγωγή ερευνών με αντικείμενο τις δυνατότητες πρόληψης και την προστασία της υγείας στο χώρο της εργασίας (βλ. επίσης 4.2.1).
 - Μεγάλη ανάγκη για έρευνα υπάρχει επίσης και στον τομέα των θεραπευτικών δυνατοτήτων για ηλικιωμένους που έχουν προσβληθεί τόσο από ασθένειες που παρουσιάζουν και συμπτώματα που οφείλονται στην γήρανση όσο και από ασθένειες που προσβάλλουν μόνο ηλικιωμένους. Σε πολλές περιπτώσεις δεν υπάρχουν κατάλληλες θεραπείες για τις ασθένειες αυτές, επειδή οι κλινικές μελέτες και οι δοκιμές φαρμάκων γίνονται κατά κανόνα στους νέους ενήλικες. Οι προϋποθέσεις που ισχύουν για την υγεία των ηλικιωμένων δεν είναι συγκρίσιμες, επειδή σε πολλές περιπτώσεις η κατηγορία αυτή δεν πάσχει από μια συγκεκριμένη ασθένεια αλλά μπορεί να πληγεί ταυτόχρονα από περισσότερες σοβαρές ή ελαφρές δυσλειτουργίες του οργανισμού.
 - Πρβλ. επίσης το σημείο 4.6.3.
- 4.6.2 Εξαιτίας του αυξανόμενου ποσοστού των υπερήλικων ατόμων, τα επόμενα χρόνια αναμένεται κάθετη αύξηση των αναγκών για ιατρική περίθαλψη και φροντίδα, με παράλληλη οικονομική επιβάρυνση των ιδιωτικών και κρατικών προϋπολογισμών. Και ως προς το ζήτημα αυτό υπάρχει ανάγκη διεξαγωγής πολύπλευρων ερευνών:
- Με ποιους τρόπους μπορούν και πρέπει να βελτιωθούν τα επαγγελματικά προσόντα και οι όροι εργασίας του νοσηλευτικού προσωπικού, προκειμένου να καταστούν τα αντίστοιχα επαγγέλματα ελκυστικά σε διαρκή βάση;
 - Ποιες εξωτερικές και ποιες προσωπικές προϋποθέσεις πρέπει να πληρούνται ούτως ώστε η σχέση μεταξύ περιθαλπόντων και περιθαλπομένων να είναι ικανοποιητική για όλες τις πλευρές;
 - Με ποιο τρόπο μπορεί να προσαρμοστεί η περίθαλψη καλύτερα στις ανάγκες και στις απαιτήσεις περιθαλπομένων ηλικιωμένων ατόμων και να ενθαρρυνθεί περισσότερο η κατ'οίκον περίθαλψη;

⁽¹⁾ EUROSTAT (2002). The Social Situation in the European Union 2002. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

⁽²⁾ Βλ. Robine, J.M. & Vaupel, J. (2001). Emergence of supercentenarians in low mortality countries. *The Gerontologist*, 41 (special issue II), 212.

- Πώς μπορεί να συμβάλει η τεχνολογία στην ελάφρυνση του φόρτου συγγενικών προσώπων που φροντίζουν ασθενείς και των επαγγελματιών νοσηλευτών, χωρίς αυτό να αποβαίνει σε βάρος της ακεραιότητας και της αξιοπρέπειας του περιθαλπόμενου;
- Ποια οικονομική υποστήριξη και ποια κοινωνική αναγνώριση χρειάζεται για την ελάφρυνση των βαρών που επωμίζονται συγγενείς και επαγγελματίες νοσοκόμοι που αναλαμβάνουν την περίθαλψη ασθενών; Πώς μπορούν κυρίως οι συγγενείς που περιθάλπουν πάσχοντες να υποστηριχθούν σε σχέση με την συταξιοδοτική τους ασφάλιση;
- Πώς μπορούν η περίθαλψη, οι θεραπείες καταπολέμησης του πόνου και η φροντίδα ασθενών στο τελικό στάδιο, να διαμορφωθούν κατά τρόπο ώστε οι ασθενείς να αποβιώνουν με αξιοπρέπεια;

4.6.3 Το ακριβές περιεχόμενο των χρησιμοποιούμενων όρων στον τομέα της περίθαλψης και φροντίδας δεν είναι σαφώς προκαθορισμένο στην Ευρώπη (π.χ. των όρων «μη αυτόνομο άτομο», «υπηρεσίες φροντίδας κατ' οίκον» κλπ), ενώ δεν υπάρχουν ενιαίες δομές στα διάφορα είδη των παρεχόμενων υπηρεσιών, ούτε ενιαίες κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τα επαγγελματικά προσόντα που πρέπει να διαθέτει το προσωπικό περίθαλψης και φροντίδας.

- Ποια μέτρα μπορούν να ληφθούν με στόχο τη θέσπιση ενιαίων γλωσσικών κανόνων και την επίτευξη περισσότερης διαφάνειας στον τομέα της περίθαλψης και φροντίδας;
- Ποια είναι τα επιθυμητά σε ολόκληρη την Ευρώπη πρότυπα όσον αφορά τις γνώσεις και τις δεξιότητες σχετικά με την κατάρτιση των επαγγελματιών στους τομείς των ιατρικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών περίθαλψης και φροντίδας, όσον αφορά τον προγραμματισμό, την τεχνολογία, την γηριατρική και την κοινωνική ψυχολογία;

4.7. Ερευνητικές ανάγκες στον τομέα των νέων τεχνολογιών.

4.7.1 Η γνωστή, ραγδαία πρόοδος της τεχνολογίας και ιδιαιτέρως η εφαρμογή νέων τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ), επηρεάζει όλους τους τομείς που προαναφέρθηκαν. Στο χώρο της εργασίας, για παράδειγμα, οι τεχνολογίες αυτές χρησιμοποιούνται συχνά ως λόγος για τον αποκλεισμό ηλικιωμένων. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν μελέτες που έχουν δείξει ότι, εφόσον προσαρμοστούν κατάλληλα, μπορεί ακόμη και να αυξηθεί η αποδοτικότητα τους. Συνεπώς, η πτυχή αυτή θα πρέπει να συμπεριληφθεί στις μελέτες που διενεργούνται σε όλους τους τομείς. Πρέπει να ληφθούν ιδιαιτέρως υπόψη οι τεχνικές πτυχές του θέματος καθώς και το ζήτημα της ενσωμάτωσης των ηλικιωμένων οι οποίοι είτε δεν μπορούν είτε δεν θέλουν να χρησιμοποιήσουν νέες τεχνολογίες.

4.8 Η επεξεργασία, η σύνδεση και η συμπλήρωση των διαθέσιμων γνώσεων

4.8.1 Ως αποτέλεσμα διαφόρων ερευνών που έχουν διεξαχθεί σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, υπάρχει ήδη ένα αρκετά ευρύ γνωστικό υπόβαθρο. Ωστόσο, οι γνώσεις αυτές αφορούν κατά βάση κάποιες επιμέρους μόνο πτυχές του ζητήματος και έχουν παραχθεί υπό το πρίσμα επιμέρους επιστημονικών κλάδων, ενώ, επιπλέον,

είναι διασκορπισμένες και διατίθενται συχνά αποκλειστικά στη μητρική γλώσσα των εκάστοτε ερευνητών. Εξάλλου, επειδή οι διάφορες έρευνες που διεξάγονται βασίζονται σε διαφορετικές μεθόδους δειγματοληπτικών ερευνών και διαφορετικά μέσα, τα αποτελέσματά τους είναι συχνά ασύμβατα μεταξύ τους.

- Σημαντικά οφέλη μπορούν να αποκομισθούν εάν υπάρξει επεξεργασία των υφιστάμενων γνώσεων με τρόπο που θα επιτρέπει το συνδυασμό, τη συστηματική σύγκριση, την αξιολόγηση και, τελικά, την προσβασιμότητά τους από το ευρύ κοινό.
- Περαιτέρω βήματα προς την κατεύθυνση αυτή θα αποτελούσαν η διενέργεια δευτερευουσών αναλύσεων του σύμφωνα με τα παραπάνω κριτήρια επεξεργασμένου υλικού και ο συντονισμός των ερευνητικών μεθόδων και μέσων για τη διενέργεια περαιτέρω κοινών και διευρυμένων διεπιστημονικών ερευνών. Τα «Κέντρα και τα Δίκτυα Αριστείας» και «οι Θεματικές συντονιστικές δράσεις» που δημιουργήθηκαν ως νέα μέσα του δού ερευνητικού προγράμματος πλαίσιο εξυπηρετούν την γενική αναπαραγωγή, ενσωμάτωση και διάδοση της γνώσης (¹).
- Επιπλέον, επιθυμητή θα ήταν η εναρμόνιση του τρόπου καταγραφής και αξιολόγησης των δεικτών σχετικά με την ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων στις ευρωπαϊκές χώρες, καθώς και η μακροπρόθεσμη παρατήρηση και συγκέντρωση των σχετικών στοιχείων σε μια ευρωπαϊκή βάση δεδομένων. Τα δεδομένα πρέπει οπωσδήποτε να διαχωρίζονται ανάλογα με το φύλο, την κατηγορία ηλικίας και εισοδήματος και την περιφέρεια, επειδή οι δείκτες που χρησιμοποιούνται μέχρι τώρα για την αξιολόγηση των συνθηκών διαβίωσης των ηλικιωμένων δεν επαρκούν. Άλλοι δείκτες που πρέπει να συμπεριληφθούν είναι πληροφορίες για την κατάσταση της υγείας και τους σχετικούς κινδύνους που υφίστανται, για τα συστήματα περίθαλψης και για τις ειδικές προϋποθέσεις που ισχύουν σε κάθε χώρα. Θα πρέπει να εξεταστεί και το ενδεχόμενο συνεργασίας με την EUROSTAT.

— Οι γνώσεις σχετικά με στατιστικά και άλλα δεδομένα που διατίθενται στον τομέα αυτό σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, θα πρέπει να συνδεθούν και να ενταχθούν επειγόντως σε ένα ενιαίο πλαίσιο. Επίσης και τα ερευνητικά αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν σε διάφορους τομείς που καλύπτουν το 5ο και το 6ο ερευνητικό πρόγραμμα πλαίσιο, απαιτούν μια ολοκληρωμένη εξέταση, ώστε να μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα χρήσιμα στην πράξη αλλά και στην πολιτική. Η διάδοση όσο το δυνατό ευρύτερα παρόμοιων ολοκληρωμένων και επεξεργασμένων γνώσεων, αποτελεί επιτακτική ανάγκη.

- Προκειμένου η έρευνα και η πολιτική να μην υλοποιούνται μόνον για τα ηλικιωμένα άτομα, αλλά και σε συνεργασία με αυτά, επιβάλλεται η ενίσχυση της συμμετοχής των οργανώσεων των ηλικιωμένων στα μελλοντικά σχέδια.

5. Στόχοι και απαιτήσεις

5.1 Με την παρούσα έκθεση πρωτοβουλίας θεμελιώνεται το αίτημα ένταξης στο 7ο Ερευνητικό Πρόγραμμα Πλαίσιο μιας κεντρικής δράσης με θεματικό τομέα: «Δημογραφικές μεταβολές – ποιότητα ζωής κατά το γήρας και τεχνολογικές ανάγκες».

(¹) Βλ. σχετικά τη Γνωμοδότηση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής για την «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών - Προς ένα ευρωπαϊκό χώρο ερευνών» Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 204 της 18/07/2000

5.2 Στόχος είναι η προώθηση της πολυκλαδικής και διεπιστημονικής έρευνας σχετικά με τη γήρανση, με τη συνδρομή κοινωνικών παραγόντων, σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, με στόχο

- α) τη δημιουργία της γνωστικής βάσης που είναι απαραίτητη για τον πολιτικό σχεδιασμό και την ανάληψη πολιτικής δράσης, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις της αλλαγής της ηλικιακής δομής στην Ευρώπη κατά τρόπο καινοτόμο, κοινωνικά δίκαιο και αποδοτικό από άποψη κόστους·
- β) τη δημιουργία προϋποθέσεων και μέσων που είναι απαραίτητα για την προώθηση κατάλληλης αντίληψης και την εκτίμηση του γήρατος στην κοινωνία.

5.3 Τα ερευνητικά πεδία και ορισμένα παραδειγματικά ερωτήματα που αναφέρονται στην παρούσα γνωμοδότηση έχουν προφανώς καταδείξει τη στενή σχέση μεταξύ των διαφόρων βιολογικών, ψυχολογικών, κοινωνικών, πολιτισμικών, τεχνολογικών, οικονομικών και διαρθρωτικών πτυχών της γήρανσης και του γήρατος. Η γήρανση επέρχεται πάντοτε εντός ενός συγκεκριμένου κοινωνικού πλαισίου και η Ευρώπη χαρακτηρίζεται από μεγάλες γεωγραφικές, πολιτισμικές και κοινωνικές και διαρθρωτικές αντιθέσεις, τόσο μεταξύ των διαφόρων ευρωπαϊκών χωρών, όσο και εντός της κάθε χώρας. Τόσο οι πολλαπλές διαστάσεις της γήρανσης όσο και οι διαφορές στις συνθήκες υπό τις οποίες επέρχεται καθιστούν επιτακτικά αναγκαία την πολυκλαδικότητα και τη διεπιστημονικότητα της σχετικής έρευνας. Επιπλέον, απαραίτητη είναι και η υιοθέτηση μιας μακροπρόθεσμης ερευνητικής προοπτικής, με στόχο την καταγραφή των διαδικασιών αλλαγής και την ενσωμάτωσή τους στην έρευνα (¹).

5.4 Μόνο μια τόσο ευρεία και μακροπρόθεσμου σχεδιασμού έρευνα μπορεί να θέσει τις βάσεις για τη χάραξη και την υλοποίηση των πολιτικών στους διάφορους κοινωνικούς τομείς και σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων, που απαιτούνται εν όψει των αλλαγών που συντελούνται στην ηλικιακή δομή του πληθυσμού. Η γήρανση δεν αποτελεί ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπισθεί με βιολογικά, ιατρικά, τεχνικά και οικονομικά μέσα αλλά και καθήκον στο οποίο οφείλει η κοινωνία να ανταποκριθεί σε κοινωνικό αλλά και σε πολιτισμικό επίπεδο.

5.5 Συμπληρωματικά προς τις προαναφερθείσες ερευνητικές δραστηριότητες, η ΕΟΚΕ απαιτεί να ληφθούν και τα ακόλουθα συνοδευτικά μέτρα:

- Διοργάνωση ακρόασης στην ΕΟΚΕ με θέμα «Δημογραφική μεταβολή και ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων», μεταξύ άλλων με σκοπό την υποβολή προτάσεως για τη διενέργεια μελέτης βιωσιμότητας για τη δημιουργία ανάλογης υπηρεσίας και για άλλες πρωτοβουλίες που ενδέχεται να είναι απαραίτητες.

— Ίδρυση κοινού ευρωπαϊκού οργανισμού (Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο) που θα λειτουργεί προορατικά και προληπτικά με στόχο την κατάρτιση δεικτών για την ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων στις ευρωπαϊκές χώρες, την μακροπρόθεσμη παρακολούθηση και τεκμηρίωση των δεικτών αυτών σε ευρωπαϊκή τράπεζα, την επεξεργασία σχετικών εμπειρικά θεμελιωμένων προγνώσεων, την απόκτηση, συγκέντρωση και διάδοση γνώσεων αλλά και την εξαγωγή ανάλογων πρακτικών και πολιτικών συμπερασμάτων.

— διοργάνωση συναντήσεων εργασίας και διασκέψεων, προκειμένου να αυξηθούν οι γνώσεις σχετικά με την μεταβολή της δημογραφικής διάρθρωσης και να καταστεί σαφές ότι επείγει η λήψη προληπτικών και συνοδευτικών μέτρων, να συνειδητοποιηθεί περισσότερο το θετικό δυναμικό του γήρατος και να εξαλειφθούν οι δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος ηλικιωμένων, να καταστούν όσο το δυνατό ευρύτερα γνωστά τα ερευνητικά αποτελέσματα και να διευκολυνθεί η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των «παλαιών» και των «νέων» κρατών μελών

— συνέχεια της ανάλυσης του ζητήματος αυτού μέσω της «ανοικτής μεθόδου συντονισμού». Λαμβανομένης υπόψη της πολυπλοκότητας και της έκτασης της γήρανσης του πληθυσμού καθώς και των διαφόρων ευκαιριών και προκλήσεων που αυτό συνεπάγεται, η ΕΟΚΕ θεωρεί ότι, χάρη στη μέθοδο αυτή, μπορεί

— να καταστεί δυνατή η ανταλλαγή εμπειριών, η διευρωπαϊκή σύγκριση και η εξαγωγή αμοιβαίων διδαγμάτων,

— να προαχθεί ο διάλογος μεταξύ των εκπροσώπων της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών και των αρμόδιων Γενικών Διευθύνσεων της Επιτροπής, (²)

— να προσδιοριστούν κοινοί στόχοι,

— να εξετασθεί η υλοποίηση 2ου Διεθνούς Σχεδίου Δράσης για τους ηλικιωμένους (που υιοθετήθηκε τον Απρίλιο 2002 στη Μαδρίτη) και της στρατηγικής της UNECE για την εφαρμογή του Σχεδίου Δράσης (που υιοθετήθηκε με τη δήλωση των Υπουργών στο Βερολίνο, το Σεπτέμβριο 2001)

— και να δημιουργηθεί ένας χώρος κοινών ηθικών αξιών για μια κοινωνία που γηράσκει.

5.6 Η εφαρμογή των ανωτέρω μέτρων έχει ως απώτερο στόχο ΝΑ ΑΞΙΖΕΙ ΝΑ ΖΕΙ ΚΑΙ ΝΑ ΓΕΡΝΑ ΚΑΝΕΙΣ ΣΤΗΝΕΥΡΩΠΗ Όχι μόνο όσον αφορά τα ηλικιωμένα και υπερήλικα άτομα του σήμερα, αλλά και τις επόμενες γενεές των νέων και των ηλικιωμένων.

Βρυξέλλες 15 Σεπτεμβρίου 2004

Ο Πρόεδρος

της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής

Roger BRIESCH

(¹) Βλ. σχετικά και πάλι τις γνωμοδοτήσεις της ΕΟΚΕ: ΕΕ C 95 της 23ης Απριλίου 2003 (COM(2002)565 τελ).

(²) Ανακοίνωση της Επιτροπής (COM(2002) 277 τελικό)